

STOPINJE V SNEGU

Ivan Ribič

Skozi križasta okna samotne kmečke hiše se je plazil turoben zimski mrak; napolnil je že vse kote in segal vedno više pod temni strop.

Na klopeh, okrog nepokrite mize v kotu, so molčeči in nepremični sedeli trije možje, kot da dremljejo z na pol odprtimi očmi in jim zle sanje brazdijo v čela globoke gube; vedno bolj so postajali podobni temnim, v mrakobo zimskega večera tonečim sencam. Četrtri je sam zase, sključen, s komolci, oprtimi v kolena, in z glavo, naslonjeno v dlani, ždel na vegastem stolu ob zajetni krušni peči.

V molku so minevale svinčeno težke minute. Potekla je ura, odkar so spregovorili zadnjo besedo, in se že iztekala v drugo. Ničesar ni bilo, kar bi pretrgalo sivo, zloveščo tišino. Samo stražar pred hišo se je včasih prestopil, ker ga je grizel mraz.

Cok-cok...

Težko in zamolklo so tedaj vsakikrat udarili škornji ob kamniti prag. Potem spet molk, molk... vse dokler se ni ponovil korak.

Cok-cok...

Ko se je večer zgostil v neprodirno temo, se je človek na stolu ob peči premaknil. Slišati je bilo, kako sega v žep, trga papir in ga šumeče zvija med prsti — a vse počasi, kakor v težkih sanjah. Naposled je le prasn timer, vžigalico, jo nekaj časa pustil goreti kar takó in šele z dogorevajočo prižgal cigareto. Zavonjalo je po domačem tobaku in po tlečem časopisnem papirju.

Trojici za mizo — kakor da je odleglo. Zganili so se, da so zaškripale klopi. Eden je zakašljajal. Ta nov glas je razvezal sosedu besedo; rekel je:

»Dolgo že traja.«

Tisti, ki si je odkašljajal, je pritrdil:

»Res. Ne verjamem, da bo kaj... Zdelan je do kraja.«

»Neverjetno, koliko zdrži človek! Ne verjel bi, če bi sam ne videl. Takšna pot, pa s takšnimi ranami! Hudič!«

Vsi so čutili, da je prvi prikimal; želeli so, da bi še kaj rekel, karkoli, le da bi jih spet ne zajela tišina. Sicer bi prav tako mogel spregovoriti kdo drugi; vendar so vsi čakali nanj, dokler se ni spet oglasil.

»Šlo bi hitreje, če bi mu pomagali, ali ne?«

»Ko pa noče! Čudak je, stari. Ves se spremeni, kadar ima opraviti z ranjencem.«

»Je pač v svojem poslu.«

Ker sta onadva umolknila in ni nihče povzel pogovora, jih je spet objel molk. Edino, kar je segalo v temo in v tišino, je bil žar cigarete in puh, kadar je tisti ob peči močno potegnil.

Čez čas so ječe zaškripala nizka vrata čumnate in v prostor se je razlila trepetajoča svetloba. Med bodboji je obstal čokat, že močno sivolas človek. V dvignjeni desnici je držal petrolejko, da je bil njegov široki obraz ves v luči; oblečen je bil v ponošene vojaške hlače in obut v škornje, život pa mu je pokrivala le srajca, široko razpeta na prsih in z rokavi, zavihanimi do komolcev. Temne pege so se tu in tam kazale na srajci, in ko se je premaknil, da je padla svetloba na gole lakti, so se krvavi madeži pokazali tudi na njih.

Vsi trije so se dvignili izza mize. Tudi oni ob peči je vstal, vrgel ogorek na tla in ga poteptal.

»Se je — posrečilo?« je vprašal tisti, ki je prej zaklel.

Zdravnik si je obliznil suhe ustnice.

»Je; ... za kolikor časa se je.«

»Torej — živi?«

»Za zdaj še. A čudežev ni.«

»Moremo govoriti z njim?«

V odgovor se je zdravnik prestopil nazaj proti čumnati. Oni trije izza mize in tisti, ki je dotlej samotaril pri peči, so šli za njim.

Na pragu jih je zadržal. Tiho, globoko iz prsi, a brez vznemirjenja, jim je rekel:

»Ne utrudite ga. In ... pohitite —«

Zdrenjali so se v majhno, zatohlo izbico. Njihove sence so se ob trepetajoči luči leščerbe smešno dolge in iznakažene igrale na stropu. Zastrmeli so se v kot, kjer je na nerodni starinski postelji ležal človek. Bil je bled, da bi lica skoraj ne bilo mogoče ločiti od beline rjuhe, če mu čela ne bi bil rosil znoj in ga ne bi obkrožali temni, v čope zlep-ljeni lasje.

Ko se mu je prvi približal in previdno sedel na rob postelje, je ranjenec odprl oči. Njegov pogled je bil sprva prazen, blodeč, a že hip nato je oživel; in ko ga je oni tiho vprašal, ali ga pozna, je pogoltnil slino.

»Poznam; poznam te, komandant...« Za drobec časa je v pogledu zasijalo nekaj mehkega; takoj pa se je spet skalil. »Vode... Samo požirek, no, vsaj kapljico...«

Zdravnik je brez naglice postavil luč na stol ob postelji. Zdelo se je, kakor da kratek hip okleva, preden je segel v kot po vrč.

Klokotaje je tekla voda v kozarec.

Ranjenčeve oči so oživele. Pil je hlastno, z naslado.

Zdravnikov pogled pa se je srečal s komandantovim; v njem je bilo še močnejše svarilo kot prej: pohitite!

Ranjenec se je odžejal. Spokojno in kakor da jih je ugledal šele tedaj, je jel motriti ljudi okrog sebe. Gledal je može v pol vojaških, pol civilnih oblekah, drsel z vlažnim pogledom od njih lic preko jermenov, pošev oprtanih čez prsi, in se ustavljal na njih težkih pištolah... kot da išče odgovor na neko zamotano vprašanje. Šele dotik komandantove roke ga je vrnil prejšnjim mislim. Skušal se je nasmehnuti, pa se je samo spačil.

»Zdaj je dobro...« je zahropel.

Zdravnik je pridušeno zakašljal.

Razumeli so: pohitite!

»Bil si v Boštjanovi patrolji, kajne?« je vprašal komandant.

Vsi okrog postelje so se nehote zganili, tako odveč, tako neznansko odveč se jim je zdelo to vprašanje. In vendar nihče od njih ne bi pričel drugače... čeprav je bilo takšno vprašanje ob umirajočem tako odvišno. Saj prav zato, ker je bil ranjeni kurir iz Boštjanove patrolje in so ga našli na pol mrtvega v snegu, več kakor uro od mesta, kjer naj bi se sešli, prav zato so čakali na tej kmetiji, v tej misli cefrajoči negotovosti, kaj jim ranjenec pove. Od teh nekaj minut, ki jih je zdravnik ugrabil smrti, je odvisna usoda razbitega bataljona — življenje ali pogin preostalih desetih sestradanih in prezebljih ljudi z globokimi ranami na ramah od trdih nosil; saj jih je ostalo komaj še toliko, da utegnejo nositi ranjence —

Toda komandant je že povzel:

»Ste prispeli do mesta? ... No, stara, zapuščena hiša, ograda za živino... Takoj za hišo borov gozd... Se spominjaš?«

»Gozd... Da, saj — borov gozd... hiša in staja...« Zahropel je. Zobje so mu vsekali v ustnico. Telo mu je preletel trzajoč drget.

»Torej ste prišli do tja?« je napeto, skoraj trdo vprašal komandant. Ranjenčeva ustnica se je sprostila zob.

»Smo... Že zarana, da!«

»In potem? Kaj se je zgodilo? Daj, pomisli, spomni se!... Vas je kdo čakal?«

Tisti, ki je prej samcat kadil ob peči, se je ob komandantovem vprašanju zganil in se prestopil bliže k postelji. Njegov pogled je napeto in poln pričakovanja visel na drgetajočih ranjenčevih ustnicah.

Ranjenčeve oči so postajale blodne.

»Čakali so nas... Veliko... Sto jih je bilo... Ne, še več... Več kot tri sto... V gozdu so imeli засedo... Nismo še prišli prav do koč...«

Možje so se spogledali.

»Kdo je bil v gozdu?«

»Nemci... Policija... Težki mitraljezi... Štiri, ne... pet so jih imeli... Najmanj pet!« Poteze v licu so mu kamenele, mišice so mu zdaj pa zdaj zadrgetale, kot bi ga stresal pritajen gnev. »Komandant — vedeli so... Prav gotovo so vedeli, da bomo prišli... Drugega ni mogoče!«

»Misliš, da je kdo izdal?« je s stisnjenim glasom vprašal tisti, ki je prej samotaril ob peči.

Vsi so se zastrmeli vanj; on pa se je še globlje sklonil k ranjencu in glas se mu je lomil, ko je vprašal:

»Je kazalo tako... da bi bilo izdano?«

»Da... Drugega ni mogoče... Čakali so na nas...« je dahnil ranjenec. Mukoma je odpiral oči in ko se je zagledal v obraz, sklonjen nad njim, je bilo vse njegovo lice in čelo kakor krik, čeprav je samo zahropel. Toda v tistem grgrajočem hropenju je bilo več kakor krik... Bil je bes, obup, bolečina — vse hkratu. »Ti si nas poslal tja!... Prav tam... tam so čakali na nas, kjer si nam ti naročil... naj postavimo zasedo... Razumeš... ra-zu-meš?...« Vzdignil je glavo, izbuljil oči, pa takoj omahnil in zamižal. V grlu mu je grgralo.

Čumnato je napolnilo nekaj tesnobnega, mračnega, neizrekljivega. Niti dihati ni bilo nikogar čuti. Samo ranjenec je grgral. Vsem se je zdelo, da je to grgranje izven prostora in da je vse okrog njih le zlokobna tišina, ki jim čudno šumi v ušesih. Moralo bi se nekaj zgoditi, sicer jim v tej tesnobi popokajo žile. In zgodilo se je: komandant je spet spraševal. Njegov glas je bil kakor odrešenje, velika sprostitev, ker je zvrtničene misli in molk pretrgal na dvoje.

»Ste se — borili?«

Vse je obšlo olajšanje. Oddahnili so si, čeprav nihče od njih ne bi našel besed, ki bi povedale, kaj in kakšno je, kar jih duši.

Ranjeneec je pritrdil s komaj vidnim gibom glave.

»Dolgo?« je vprašal komandant.

Na obrazu sta mu ležala muka in trud, da bi premagal grgranje. Čez dolgo šele je odvrnil:

»Do zadnjega...«

»Torej se ni nihče rešil?«

Naporen gib glave: nihče.

»In ti?... Kako je mogoče, da si prišel tako daleč? Si utekel že prej?«

Spet le gib glave: ne.

»Kako pa?«

Silen napor mu je iztisnil znoj na čelo.

»Bil sem ranjen... Med prvimi... Obležal sem... Ko sem se spet zavedel... so že streljali...«

»Kako — že streljali? Naši?«

»Ne, ne! Nemci so streljali... ranjence.«

»Ti pa si se — potajil?« mu je skušal pomagati komandant, ko je zaslutil, kako je bilo. »Te niso opazili? Za mrtvega so te imeli?«

Skoraj trmast gib glave.

Zdravnik je molče pokazal na ranjenčeve prsi.

Komandant je razumel.

»Ranjenega — so te še streljali?«

»Da...« je zahropel. Roka mu je silila k prsim in na licih mu je zaplala rdečica. »Nikdar ga ne pozabim... nikdar!«

»Koga?«

»Smejal se je... ko me je našel...« Jok, hlipajoč, a zatajen nekje globoko v prsih, ga je spreletel.

»Praviš, da bi spoznal tistega Nemca?« je vprašal komandant in vsi so čutili, kako je zdaj to brezpomembno. Tudi on je vprašal bolj zaradi toka pogovora kakor iz kakšnega globljega vzroka.

Ranjenec pa je z nenadno močjo stresel z glavo, kot da se ga polašča ihta.

»Ne? No, rekel si pač, da ga nikdar ne boš pozabil, pa sem menil, da...«

»Ne, ne!« Zahropel je globoko, prav iz prebitih prsi. »Ni bil... ni bil Nemeč!«

Spet so se lovili pogledi in naposled obviseli na njem, ki ga je morda samo še mrznja ali obup ali kdo ve katera izmed sil, ki se je sprostita v teh letih vojnega viharja, ohranjala v življenju.

»Ni bil Nemeč? Kdo pa?«

Vse moči, ki jih je še ugrabljal smrti, je sprožil v eni sami besedi:

»Domač!«

»Slovenec?«

»Da.«

»Kako veš?« Trdota je zazvenela v komandantovem glasu. Takoj pa se je prisilil k miru. »No, ne razburjaj se! Škoduje ti.«

Zamižal je. Dolgo je gibal z ustnicami, ne da bi mogel spregovoriti. Potem je spet zagrgral:

»Ko me je našel, se je zarežal... Tako... na glas zarežal... in me brcnil... Tistikrat sem ga videl... Rekel je... Glej, ta prasec... tudi še giblje!... Tako je rekel... po slovensko... Jaz sem ga gledal...

Zobje... mnogo zlatih zob... Zgoraj in spodaj... Sprožil je... Samo zaskalelo je...«

Nekdo je škrtnil z zobmi. Nihče ni dvignil oči in vendar so vsi vedeli, da človek ob vzglavju. Zakaj, v to niso prodirale njihove misli. Samo — vedeli so.

»Vode, doktor!... Komandant, reci, ukaži mu... naj mi da vode, vode!«

Spet je zaklokotala voda iz vrča v kozarec. Suhe ustnice so srkale, kot da je v tistih požirkih kapnice zdravje, življenje, rešitev.

»Zdaj je dobro... dobro.«

»Si že utrujen? Ne? Prav. Čuj, ko je tisti človek streljal, je mislil, da te je ubil, kajne, in te je pustil...«

»Da.«

»So bili Nemci še pri hiši, ko si se ovel?«

»Pri hiši?... Ne. A morda so bili v gozdu... Da, saj, v gozdu!... Spomnil sem se, da pride... da pride bataljon za našo patroljo... Gotovo... prav gotovo so čakali na vas... Vse bi pobili... toliko jih je bilo... Pa mitraljezi... in mine... Najbrž še čakajo... Splazil sem se do grmovja... Med borovce... O!« Zateglo je zastokal. »Ne bom pozabil... Vsi ležijo tam... Boštjan... Rudi... vsi! Nekaj so jih.. takšne, kot so padli... razbite, krvave... Slekli so jih do golega in jih... obesili na borovce... Videl sem... Ooo!...« Spomin mu je iztisnil nov val znoja na čelo. Bledica lic se je zlila v eno z belino vzglavja. »Plazil sem se... Niste smeli priti tja!... Ne vem več... Kako sem hodil... ne vem več, ne spominjam se... A zdaj mi je dobro. Res, dobro... Tako toplo je.«

Zdravnik se je sklonil k njemu in tipaje iskal žilo na roki, ki se je onemoglo krčila v pest.

»Spočij se zdaj, spočij!«

Privil je stenj v petrolejki, da je čumnato napolnil medel, blagodejen polmrak. Z očmi in gibom glave je dal razumeti, da želi ostati sam z ranjencem.

Tiho so se umaknili.

Zadnji je škripaje zaprl vrata za seboj.

»Na oknu sem prej videl svečo,« je dejal komandant, ko so bili spet sami v temi. »Daj, prižgi jo, Ivan! Pomenili se bomo, kako in kaj... Tako! Zdaj se vsaj vidimo.«

Komisar je postavil brlečo svečo na sredo mize.

Posedli so prav tako kot prej: komandant z onima dvema za mizo četrti na staro mesto ob peči, kjer je spet odtrgal kos časopisnega

papirja in drobil zelen, listnat tobak, da bi si zvil cigareto... pa prenal je sredi dela, ko ga je komandant ogovoril:

»Kaj svétuješ zdaj, Jernej?«

Človek ob peči je obmiroval in se zagledal v nedokončano cigareto v rokah. Zakaj vprašuje za svet prav njega? ... Tam je vendar še komisar Ivan in tam, na kraju klopi, si lomi prste, kot da je ves v napetem razmišljanju, operativni oficir brigade. Zakaj naj torej prvi svétuje on, Jernej? Seveda — bataljonski obveščevalec je. Toda... ali meri vprašanje res le na to njegovo dolžnost? Je misel, ki ga je sprožila — res le v tem? Se ne skriva za vsem nekaj drugega? ... Tisto strašno, kar se je pravkar zgodilo tam v čumnati in o čemer nihče še ni spregovoril, a je še vedno v zraku, kot da nesrečnik na postelji še kar hlipa: 'Ti si nas poslal tja! — Prav tam — kjer si nam naročil — naj postavimo zasedo — prav tam so nas napadli — Ra-zu-meš?' ... Ali ni to prav isto, kot če bi bil bedni ranjenec pokazal nanj in rekel: 'Glejte, tale človek je — izdajalec! Naravnost v smrt nas je poslal.'

To čudno, težko in ledeno zlobno dejstvo je spoznal in dojel hkrati z drugimi: onile trije pri mizi so ranjenčevo pripoved in njegov gnev tako razumeli. Nobenega dvoma ni; bere jim z oči in s sleherne kretnje, da ga sumijo nečesa podlega, strahotnega, čeprav še ni četrt ure, ko so bili drug z drugim povezani na življenje in smrt. Zdaj pa se spreminjajo v mrke, krute sodnike. Morda je že sleherni med njimi pripravljen, da mu izdajstvo — dokaže...

V Jerneju se je nekaj nasmehnilo. Tisto nekaj in njega nasmeh je bilo prav tako ledeno zlobno kot nenadejana obtožba, ki je niti umirajoči ni izrekel določno, a je bilo videti, da z vso svojo bedo verjame vanjo; in prav tako — onile trije.

Tisto posmehljivo je razpredalo ostre niti sivih misli: 'Komandant te sprašuje za svet, ker je prepričan, da si res ti kriv nesreče... Kaj drugega — kakor zveza z Nemci, z gestapom... (Kdo bi se še čemu in komu čudil v tej vojni?) Želi slišati tvoj svet, da bi iz njega sklepal, kam nameravaš — izdajalec! — zdaj zapeljati bataljon...' Takoj za tem je popadla druga, še ostrejša, še jedkejša misel: 'Ali nisi morda tudi že ti kdaj koga takole obtežil s sumom in se v imenu vojne in revolucije zadovoljil z dokazi, ki niso bili dokazi, marveč samo domneve, pa če še tako tehtne, vendarle — samo domneve?'

Njegovi prsti so se spet zganili in do kraja zvil cigareto. Slabo jo je zvil. Bila je nabrekla na sredi, s koncev pa se je vsipal tobak. Toliko da je bila sploh še podobna smotki, ki jo je mogoče prižgati in kaditi...

Prejšnja misel se je predla kar naprej: ‚Vsi te opazujejo... Glej vendar, kako si zvil cigareto! To je nerveza. Ti bi to takoj opazil, če bi sedel pred teboj človek, ki bi ga osumil. Iz sto takšnih majhnih stvari bi sklepal le na — njegovo krivdo.‘

Prižgal je, potegnil polna pljuča dima in spregovoril. Lasten glas se mu je zdel tuj in drgetajoč.

»Dokler ne vem, kako je na terenu, ne morem reči ne tako ne tako. Vendar...« Oslinil je cigareto, ki se je odlepila in za hip premolknil. »Vendar se mi zdi še najpametneje, da se čim prej umaknemo iz hiše. No, tako pač jaz sodim o položaju.«

»V gozd?«

»No, kam pa! Seveda. V gozd.«

»S tolikimi ranjenci, pa v tem snegu in mrazu?«

»Boljši mraz kot smrt! In kaj drugega nas čaka, če bi nas iznenadili na tej kmetiji sredi čistine? Posebno še, če je njih oborožitev takšna, kot je povedal.«

Prejšnja misel se je oglasila v njem, še preden so izzvenele njegove besede: ‚Če so v tistem ranjenčevem izbruhu slišali, kar si slišal ti — če so slišali v njem obtožbo — utegnejo zdajle misliti dvojje: da jih v gozdu, kamor jim svétuješ, že čakajo zasede, ali pa da si se skesal... ker so te — odkrili‘...

Vse v njem je sililo k nekakšnemu smehu: — ‚Odkrili so me!‘...

Ali ni bilo to pravzaprav vse skupaj blazno, res, tako vrtoglavo, kot da ni stvarnost, kar ga obdaja, marveč le nekakšne nore sanje, ki jih sanja in hkrati gleda, opazuje od daleč. In vendar — naj je bilo vse to še tako vrtinčasto norčavo in bolno smešno ter misel, da je on kriv nesreče, kriv celo na takšen način, še tako bebasta — onile trije pri mizi razglabljujejo v sebi to možnost, iščejo vzroke, sumničijo in se vrte v krogu kakor on sam, ki je v sebi ves razdejan od tega nenadnega in nepričakovanega, razumljivega in brez kraja zamotanega, kar je zraslo v nedogled iz tistih ranjenčevih besed. Ali pa ni vse to le preneumno? — Njega naj bi imeli za izdajalca? — Ni škoda vsake minute, da se trapi s tem? On — gestapovec!... Tisto tiho, porogljivemu smehu podobno, ga je spet prevzelo. Potem je tudi to nenadoma zamrlo in ničesar ni bilo, kar bi preglasilo ogabnost, ki se mu je kakor velika kepa nabirala v grlu. Vsega ga je napolnjevala tihota, brezdanji molk brez misli in čustev. Moral se je iztrgati temu davečemu občutku, ga prevpiti in uničiti; zato je dostavil:

»Ne verjamem, da je oni...« S pogledom je komaj opazno pokazal proti vratom, ki so držala v čumnato, »...ne verjamem, da bi pretiraval. Le čemu?«

Tedaj se mu je jel vračati mir. Odleglo mu je, ko je slišal, da zveni njegov glas spet naravno, tako kot ga je bil vajen in kot ga je želel slišati: brez drgeta in brez nemira. Kako da se je sploh dal obvladati tem okoliščinam? Mu res že popuščajo sile? Konca vojne še kar nič ni videti; potrebne mu še bodo moči. Kako je sploh prišel do občutja, da so bile tiste ranjenčeve besede izrečene tako, kot so zadele njega, in da so se enako dojmile tudi drugih? Siromak se je samo razburil ob spominu in njegova ihta je veljala vendar zasedam nemške policije in — na koncu koncev — izdajalcu... Da, seveda, izdajalcu! Kaj ima potem on opraviti s tem?... Čemu se, pravzaprav, zaradi nekaj vročinskih, nerodno postavljenih besed razburja on, ki je hotel le najbolje, kar je mogel?... Sedemnajst mesecev je bil daleč zdoma in kdo ve, kdaj bi se vrnil v te gozdove, kjer mu je tekla mladost, če bi bataljon ne prejel povelja, da krene na ta dolgi, težki pohod, prav v njegove domače kraje. In na pohodu vendar ni dal on povelja, naj se premaknejo sem v te hribe; toda ker jih je poznal, poznal vsako stezico, se je tega tiho vzradostil, saj bo tu lažje delal kakor sredi nepoznanih krajev in ljudi, lažje izvajal sovražniku resnico o njegovih nakanah. In to je bila že dolge mesece njegova dolžnost, naloga, ki mu je bila prisojena, da jo izpolni v vihri vojnih dni, pokolov, brezpravja, sile. Bil je partizanski obveščevalec. Bataljonski obveščevalec. Še zdaj je prepričan, da je bil edini izhod, kar je svetoval in storil, ko je rekel komandantu: ‚Poznam te kraje; vsak grič poznam in povem vam, da s tolikimi ranjenci ni mogoče nič drugega, kakor izogibati se odslej vsaki praski, sicer nas bodo slej ali prej obkolili in uničili do zadnjega. Umaknimo se ofenzivi zdaj, ko nam je uspelo priti iz obroča, sicer utegne biti prepozno. Vem za skrit kraj nekaj ur daleč od tod. Stara hiša in zapuščeni hlevi so; daleč je do naselij, strehe pa bo dovolj za vse. Samo skrivoma moramo do tja, da jim zmedemo sled, tako da nas sploh ne bodo slutili na tistem kraju.‘ — Povedal jim je, da je poldrugo uro daleč cesta, kjer leži vas. To pa je njegov kraj. Poskrbel bo, da dobe hrane tudi za teden, dva... Tako se je zgodilo, da je krenila Boštjanova patrulja pred bataljonom na cilj, da pripravi vse potrebno... in potem je prišlo tisto z ranjencem — — — ‚Prav tam... tam, kjer si nam ti naročil... naj postavimo zasedo... prav tam so nas čakali... Ra-zu-meš?‘

V Jernejeve misli je zarezala nova ost. Ob tej bolečini je začutil, kako mu je močnejše zaplala kri in bila v žilah na sencih... Ranjenec je zatrjeval, da so jih Nemci pričakovali! Kaj se je zgodilo z ženo, z njegovo Magdo?... Utegnili so jo zajeti, ko je šla Boštjanovi patrulji naproti... morda že s sanmi, z živežem. Vendar — ona bi ne izdala,

kam je namenjena! Tudi če bi bila šibka in bi jo mučili, bi ne črhnila besede, ne! ... Že zato ne, ker je vedela, da je on, Jernej, ž njimi. Saj bi vedela, da bi moža poslala v smrt. Po sedemnajstih mesecih! ... Kaj pa če — kri mu je butnila v glavo, da so mu nabreknile žile na čelu, kot da dviga težko breme — če so ji sledili prav do kočice in jo šele tam zgrabili? ... Potem — potem jo utegne najti med trupli Boštjanove patrolje ...

Dušilo ga je. Čutil je, da je zaripel v obraz. Le kaj si mislijo oni tam pri mizi? ... Hm, saj jim bere z obrazov, da tli v njih sum, obtožba, čeprav takšna, da je še ni mogoče izreči. Ko jih je gledal, je vedel jasno in določno, kako so razumeli in sprejeli ranjenčevo pripoved, zavedel se je, da so tiste besede, ki so tako razburile njega, v njih pognale kal strahotnega suma, ki od minute do minute postaja temnejši in vse bolj iznakaženih oblik. To spoznanje je v njem budilo upor, vse bolj se ga je pollaščalo tisto, kar se predrami v človeku v trenutkih, ko ves njegov razum in nagon, izzvana do skrajnosti, kljubujeta zaprekam, ki so silnejše od njegovih vsakdanjih moči, bojazni in smrti ... Čisto natanko je vedel, da ni izbire in da je pot samo ena: v dolino mora! Tam bo izgrebel resnico o poboju, kot jo je že tolikokrat iztrgal sovražniku, da so ga potlej njihove puške nagnale v past, ki jo je njim pripravljal. Saj takšne so dolžnosti obveščevalca in on, Jernej, jih je zvesto izpolnjeval že sedemnajsti mesec. Tudi nocoj, ta strašni večer, se jim ne bo izneveril. Ostal jim bo zvest, tudi če bi one tri obsedlo, da bi sledili peklenski nuji te vojne — ne zaupaj nikomur! — in bi hoteli tu, pri njem iskati vzroke, ki so izven njega, dve, tri ure daleč, nekje v dolini. Nič in nihče ga ne bo zadržal nocoj, pa čeprav bi ga hoteli zadržati z orožjem. Zakaj nocoj bo obveščevalec Jernej branil še več kot vse tisto, za kar mu ni žal ran in noči, v snegu prečutih, in dni, v gladu prebitih ... To noč mora braniti tudi svojo čast, zbrisati pego suma, ki se je ogabno razlezla na poldrugo leto žrtvovanja ... in zvedeti kaj je z njo, z Magdo, ki jo je žrtvoval brez namena žrtvovanja, kot je njega brez krivde doletela obtožba, ki je noče nihče izreči, kar je še huje ... ker vidi, da živi v njih.

Misel se je vrnila. Bila je okretna, gibka, lahkotna in vendar ostra, kakor sredi boja: in če bi ga res skušali zadržati s silo? — No, tedaj pač pobegne! Zaradi njih! Da, zaradi njihove varnosti. Samo resnica jih utegne rešiti; ona edina utegne maščevati tistega tam v čumnati, ki umira, in one, ki leže pobiti nad sotesko, za hišo v borovem gozdu. Kako da ne uvidijo tega? ... Ali pa? Ne, ne! Zdaj so slepi, ker jim pogled temni sum, droben, majhen sum, ki se razrašča v neznansko veliko reč, ki nima ne prave oblike ne pravega imena, a je, biva, živi.

In zavedel se je, kolikokrat je bil sam na tem. Kako da zdaj to tako jasno vidi, vse doslej pa je tudi sam ravnal, kakor ravnajo v sebi ž njim najbrž oni pri mizi.

Komandant si je grizel brke in ga molče motril. Slutil je vihar v njem in je skušal razumeti, kar se je zgodilo. To ni bila samo dolžnost do vojnega tovariša, katerega je nekdo obtožil težke krivde, to je bila uganka, ki jo je bil dolžan rešiti zaradi bataljona in njegove usode in končno tudi zaradi samega sebe. Zaradi ljudi in zaradi človečnosti je šel na to težko pot. Dovolj je razmišljal o tem. No, in zdaj sedi tam-le ob peči nekdo — ki je človek... Za dobrega, pogumnega in poštenega človeka je veljal doslej; pred malo časa pa je padla nanj senca; zakaj ranjenca ni bilo mogoče razumeti drugače, kot da je dolžil Jerneja za pokol patrolje... To je bilo kot na dlani. Toda tale človek, s katerim je prebrodil toliko tegob v teh dolgih mesecih, mu je bil ves čas tako blizek zaradi svoje zvestobe stvari, za katero se je odločil. Poznal je ljudi, ki so kar goreli od navdušenja in od velikih besed in celo storili pogumna dejanja — pa so bili nekega dne med tistimi, ki so se predali, odpadli... Nekje v sebi so bili torej le krhki; zlomili so se. Za Jerneja pa bi stavil življenje, da se ne more zlomiti, čeprav ni bilo v njegovih dejanjih nič takšnega, kar bi se razkričalo po bataljonih in brigadah... Pravzaprav — bilo je. Toda bil je eden tistih ljudi, ki brez hrupa izvrše svojo dolžnost; ko je izvršena, pa mirno sedejo v kot, da si odpočijejo. Kdo drugi pa majhnost poveleča v ogromnost in zna takšno pokazati svetu... Z bežnim pogledom je preletel komisarja in brigadnega oficirja. Vedel je: razglabljata o tem, ali je bil res Jernej tisti, ki je patrolji nastavil past, in kako... Saj to, kar in kako je pripovedoval ranjenec z gnevnim pogledom, uprtim v Jerneja, je res čudno, hudiča! Neodpustljivo bi bilo, če bi to prezrli. Vendar... koliko osupljivih in hkrati nedvoumnih reči se je že zgodilo v teh vojnih mesecih — pa so se že čez kratek čas izkazale za čisto drugačne... More torej biti nagla sodba o človeku — usluga boju, ki se bije za človeka?... Pa vendar prav ta čas narekuje trde zakone, po katerih bi moral stopiti k bataljonskemu obveščevalcu in mu reči: „Poslal si patroljo na kraj, kjer jo je čakala zaseda, čeprav do zadnjega nihče — razen tebe in nas — ni vedel, kam je namenjena. Ranjenčevo izpoved si slišal. Dokler se stvar ne pojasni — oddaj orožje!“... Toda — ali niso s tem bojem povezani tudi še drugi zakoni?... In ti mu velevalo pretehtati, do kraja oceniti človeka, ki sedi tamle za pečjo in, sicer res na moč nervozno (toda ali je to kaj čudnega, za krivega ali nedolžnega, po tisti ranjenčevi izpovedi?), kadi cigareto za cigareto...

Res, po srcu Jernej ni vojak. Sila mu je stisnila puško v pest, toda odkar ga pozna, jo drži krepko, zvesto. Sicer pa pozna njegovo zgodbo. Pravili so mu o njem drugi. Doštudirati ni mogel, ker mu je oče umrl in se je moral na posestvu zgrabit z zemljo, da bi je ne pogoltnili vaški oderuhi. Eden od njih — saj, spominja se, to mu je nekoč pravil sam — lesni trgovec ali kaj, je postal nemški župan, že koj prve dni po zasedbi. Moral je biti Jernejev vroč sovražnik, če se kot vojak razpadle kraljeve armade sploh ni vrnil na domačijo, ker je vedel, kaj se mu je nadejati pod takšnim županom. Za vruga, ta človek je moral resnično sovražiti Nemce, saj so mu, njemu, kmetu, zaprli pot do zemlje... Kaj tistih nekaj gimnazijskih let! Splahnela so, kot bi otresel prah s čevljev, ko se je zgrabil z gruntom, ki bi utegnil iz njega morda napraviti okupatorskega hlapca, če bi ostal doma... zato, da bi ga obdržal. Ker pa je v tistih usodnih dneh sprevidel, da ni vrnitve, dokler je tujec tod, se je skrival v mestu pri znanih ljudeh, postal kurir med mestom in hosto, v četi pričel z mitraljezecem in je zdaj bataljonski obveščevalec, vedno, odkar ga pozna, enak — poštenjak, ki utegne sicer iz poštenosti zagrešiti kakšno nerodnost, a podlosti — ne, tega ta fant ni sposoben. Kje je torej tisto v življenju tega človeka, kar bi ga gnalo k čemu takemu, česar ga dolže ranjenčeve besede? On ne vidi nagiba. Brez vzroka pa se vendar ne zgodi nič.

Toda kljub vsemu — spet je premotril soseda pri mizi — če bosta onadva drugačnih misli, se bo moral ukloniti tudi on. In če bo storil krivico, pomagal ubiti v tem človeku voljo in vero v ljudi, ki so mu bratje po usodi in hotenju?... Hudič — vseeno se bo moral ukloniti onima, saj nima ničesar, s čimer bi Jerneja (za katerega je prepričan, da ni kriv) obranil sumnje, ničesar razen svoje sodbe o ljudeh in o času, ki ga živijo. To pa je premalo — — —

Jernej je vstal. Globok, miren in nekoliko hripav glas, takšen, kakršnega so bili vajeni, je pretrgal molk... Skoraj malomarnost je bila v njegovih besedah:

»Odločil sem se — da grem v dolino. Če bo šlo po sreči, se lahko vrnem še pred svitom. Tedaj šele — tako vsaj upam — bomo vedeli, pri čem sploh smo. Šel bi takoj, če... seveda, če vam je prav tako.«
je rekel trdo.

To ni veljalo le komandantu. Poudarek in pogled sta veljala vsem trem.

„Torej ve, o čem smo razmišljali...“ je dognal komisar v sebi. „Razmišljali? Hm, nisem morda samo jaz tako razumel ranjenca?... Na'a! Komandanta poznam kot sebe. Pomota ni mogoča: tudi njegove misli so se ves čas sukale okrog ranjenčevih besed in okrog Jerneja.

In oficir iz brigade? No, zanj ni mogoče reči ne tako ne tako. Komaj nekaj dni je tega, kar je prišel... Ne, res, premalo ga še poznam, da bi ugibal njegove misli. Vendar — obtožbe, ki jo je izrekel ranjenec, ni preslišal. Seveda ne, saj ni mogoče! Bilo je, kot da bi treščilo vanje. Vraga, nekaj bo treba ukreniti, jasno! Da bi Jernej namenoma poslal patroljo v smrt, se pravi... hm, saj, kajpak... da bi imel zvezo z Nemci? Saj ni mogoče, hudiča! Kako, zakaj?... Njegove misli so že stotič obstale na isti točki... Saj ni mogoče! Kako? Zakaj? Vendar — ranjenec je kar zbesnel, ko je zagledal Jernejev obraz: Ti si nas poslal tja! Prav tam so nas čakali, kjer si nam naročil, naj postavimo zasedo!... Vraga, čudno je to, res! Vendar če pogledam stvar z druge strani: Prav — res je bil Jernej tisti, ki je izbral patroljo in ji naročil, kako in kaj naj stori, ko pride na mesto. Toda to je storil po mojem in komandantovem naročilu. Kajpak! In če bi namesto Jerneja (kar bi ne bilo prav nič čudnega) jaz izbral ljudi v patroljo, jim jaz dajal navodila — ali ne bi potem ranjenec v slutnji skorajšnje smrti name zлил svoj žolč in rekel meni: Ti si me poslal!... Seveda: in bi bil jaz tisti, ki bi jim naročil, kje naj postavijo zasedo (če bi poznal kraj, kot ga pozna Jernej), in bi mene zadela obtožba umirajočega. Bodimo, no, vendarle pametni! V enem tednu smo padli v več kot dvajset zašed — na poti, ki nam jo je določil štab brigade. Zdaj bi morali torej (po docela enakem sklepanju) obtožiti brigadni štab: prav na tisti poti, ki ste nam jo vi odredili, so nas čakali Švabi! Izdajalci ste!... Seveda se pa lahko tudi motim, ker... V mislih se je malo obotavljal pred priznanjem: ...ker imam tega fanta rad. Toda — nič mi ne pravi, da bi ga ne smel imeti rad! Možno pa je, da se motim. Ravnati samo po občutku, e, to je lahko nevarna stvar... Le kaj mislita komandant in operativni? No, če je komandant mojih misli, imam po vsej verjetnosti prav; če je drugačnih, se še vedno lahko pogovorimo; ni vrag, da bi ne prišli do nekakšnega zaključka! Da bi bil Jernej pravzaprav... gestapovec? Ali ni to... ali ni to...?

Nekaj se je uprlo v njem in ker se mu ni posrečilo odmotati miselnih niti, se je glasno odhrkal, kot da bi se želel znebiti nečesa zoprnega, česar ni občutil več le v mislih, marveč tudi že nekje v želodcu, v grlu, v vsem telesu.

Jernej je vstal in čakal odgovora.

Komandantu se je zazdelo, da ga šele tedaj prvič vidi čisto natančno, mnogo, mnogo natančneje kot vse te mesece, ki jih je prebil ž njim...

Stal je pred njimi stasit in žilav, z rahlo nagubanim, visokim čelom, z gladkimi, rjavimi lasmi, a za osemindvajsetletnega moža s

prezgodnjimi sivimi nitmi na sencih... V mirnih modrih očeh je bilo, kakor pri mnogih ljudeh, še nekaj otroškega, le da je bila v njegovem pogledu tista otroškost tihi vdanosti in potrpežljivosti podobna.

Komandant je moral pomisliti: prav gotovo ga tudi onadva nista še doslej videla tako od blizu, tako jasno... Zakašljal je, da je njuna pogleda odtrgal od Jerneja in da se je sam mogel srečati z njima. V tistem hipu se je tudi že zavedel: komisar bo odločil, kot bo odločil on!... Ni razglabljal, zakaj je o tem tako trdno prepričan, a vedel je, da se ne moti. Veliko olajšanje je občutil. A oficir iz brigade?... Z njegovega lica ni razbral ničesar. Sam ni vedel, zakaj, toda bil je prepričan, da misli, ki se medejo za oficirjevim čelom — ne morejo biti enake njegovim in komisarjevim. Bil je pač samo vojak; vojak po poklicu, ki se je brez dvoma trudil, da dostojno služi domovini s svojim znanjem tudi v boju, ki je bil čisto drugačen, kot so mu v kraljevih kadetnicah vbijali v glavo sliko fronte, domovine in žrtvovanja zanjo. Koliko časa je bil že med njimi? Zlati našivki na rokavih ne povedo prav nič drugega, kot da je bil kapetan v nekaj dneh razpadle kraljeve armade. Se je že toliko vrasel v njihovo življenje, da bo razumel, kar bosta odločila s komisarjem, čeprav je morda v nasprotju s tem, kar so učili v vojni akademiji?...

Presekal je tok misli in rekel:

»Prav, Jernej.« Za hip je premolknil in počakal, ali bo kdo od onih dveh nasprotoval.

Brigadni oficir se je samo presedel in molčal, komisar pa mu je s komaj vidnim gibom glave pritrđil, da se strinja. Torej — se res ni motil.

Nadaljeval je:

»Tudi sam sem že mislil na to, da bi šel na teren... Ti edini poznaš te kraje. Razen tega — stvari moramo priti do dna. A preden greš, se bomo še pomenili, kaj naj storimo v tem ali onem primeru, ker... ker se moramo ogniti vsakršnim presenečenjem.«

Še nekaj minut prej bi Jerneja — tisto o ‚zavarovanju pred presenečenji‘ — udarilo kot odmev ranjenčevega očitka. Zdaj pa je samo spoznaval resnico, ki jo je od trenutka do trenutka globlje dojemal: za komandanta je bil še vedno le bataljonski obveščevalec, ki se odpravlja na tvegano nočno pot, kot že tolikokrat...

Počasi je sedel postrani na klop ob mizi, vendar tako, da je mogel videti vse tri, in rekel preudarno, tehtajoč vsako besedo:

»Če je res bilo tako, kot nam je pravil ubogi fant — in čemu bi mu ne verjeli? — potem drži kot pribito: Nemci so vnaprej vedeli za prihod naše patrulje. Verjetno je celo, da so pričakovali že bataljon,

ne le desetino... ker samo nad patroljo ne bi pošiljali nekaj sto mož. In slučajno to prav gotovo ni bilo.«

»Res; slučajev ni,« je pritrdil komisar. Njegova pripomba in njegov glas — vse je bilo kakor vedno na takšnih posvetih.

Vseeno je Jernej nehote pomembno zategnil:

»Morda — so... tudi slučajji, naključja.« S tem je bolj odgovoril na misel in na spomin dogodka ob ranjencu kakor komisarju. »Toda takšnih prav gotovo ni.« Skoraj sam zase je razširil misel: »Da bi nekaj stotin policistov kar na slepo postavilo zasedo prav na kraju, kamor smo se namenili, čeprav tam doslej sploh ni bilo čutiti partizanov?... Ne, v take slučaje res ne smemo verjeti! Saj vendar poznamo njihov načrt: obkoliti in uničiti hočejo našega in sosednja bataljona. Ves čas so nam za petami. Vedo torej — kje smo. Kaj naj bi iskali potem tako daleč, če bi zato ne imeli določenega vzroka? Edini vzrok je mogel biti le ta, da so vedeli za naš namen. Toda...«

Komandant mu je segel v besedo:

»Toda za to smo se komaj mi sami odločili šele uro, no, morda malo več, pred tem, ko smo poslali patroljo. Nihče prej ni niti slutil, kam se nameravamo premakniti...«

»O, pač!«

»Kdo, za vruga?...«

Tri dvojice oči so zastrmele v Jerneja. To ni bila več prejšnja moreča, nejasna in ubijajoča, nekje v njih in vse okrog njih, a nedoločno, kje, lebdeča zla slutnja. Vse se je izprevrгло v misli in čustva do skrajnosti natezajoče pričakovanje, ki je terjalo in obetalo, da se mora nekaj zgoditi, nekaj, na kar ni mislil nihče od njih.

Vendar se ni zgodilo nič takšnega... Le Jernej — bataljonski obveščevalec — je pred štabom dalje razvijal svoje misli tako, kot je to počel vselej.

»Jaz — sem vedel,« je rekel mirno. »Že dva, tri dni prej sem vedel, da nam ne bo preostalo drugega kot ta umik, če ofenziva prej ne jenja. Saj veste — poznam te kraje. Doma sem tod.«

Rekel je torej sam, da se je že vnaprej ukvarjal s takšnim načrtom...

Po tistem trdem zakonu, katerega je prej komandant dolbel iz ukazov časa, je utegnil imeti ranjenec prav: Jernej je premišljeno poslal patroljo v smrt... Toda po onih drugih zakonitostih, ki jih je tudi ukazoval čas — je bil Jernej spet čisto njihov tihi, skromni, pogumni fant... Saj govori o svojih mislih — po katerih ga sploh nihče vpraševal ni in ki bi ga mogle pogubiti, če bi bil kriv — saj govori

o njih tako preprosto in s tisto natančnostjo, ki so je vajeni pri njem, da ne more biti nobenega dvoma: ta človek se jim ni odrekal.

»Torej jaz,« je nadaljeval, ne da bi namigoval, da utegne vedeti, kaj in kako so mislili o njem. »Drug nihče, kajti v vsem bataljonu ni človeka, ki bi bil v bližini doma in bi poznal kraje in torej prišel na isto misel kakor jaz. Nihče od tistih, ki so šli te dni v patrolje, in tudi jaz sam ne,« je s skoraj bolečo natančnostjo razglabljal dalje, »ni imel prilike priti v stik s komurkoli, ki nam je sovražen. To vemo. Torej je odveč, da bi potratili eno samo minuto s tem, da bi iskali vzroke ali pa celo krivca tukaj, med nami v bataljonu. Tudi če je kakšen raztrganec kje v četi, ni imel prilike, da bi storil karkoli. Razen tega — na te položaje smo odrinili nenadoma pred tremi dnevi... po povelju štaba brigade. Dotlej je bila smer našega pohoda vendar prav nasprotna!«

Vse je postalo tako enostavno in preprosto.

Jernej je vstal in si jel zapenjati bluzo.

»Zgoditi se je moralo torej nekaj, da so Nemci kljub vsemu zvedeli ali vsaj domnevali, kaj nameravamo. Kaj je tisto, kar jim je razkrilo naše namene, to pa je mogoče zvedeti samo...« Njegovi prsti so se ustavili pri zadnjem gumbu, ne da bi ga zapeli. Videti je bilo, da se ukvarja s težavno mislijo. Toda samo za kratek čas. Potem je odločno zapel gumb tik pod vratom in končal trdo, s tihim prepričanjem o neizbežnosti tega, za kar se je odločil: »...to pa je mogoče zvedeti le od njih.«

Tesno je zategnil pas in segel po brzostrelko, ki je visela na klinu, zabitem v steno.

»Zato ne gre odlašati. V dolino moram,« je še dostavil, pripravljen, da odide.

Komandant je pritrjevalno pokimal.

»Tudi jaz ne vidim drugega izhoda.«

Zanesel se je na Jerneja. Ni bilo prvič, da je takole odhajal, ko jih je moglo rešiti samo še... ,tisto, kar je bilo mogoče zvedeti le od njih'. Slutil je, da ima Jernej že načrt, da je že poln misli, kako ga bo izpeljal. No, in če ga še nima — brez haska njegova pot v dolino vseeno ne bo. O tem ni dvomil.

»Tudi jaz se strinjam,« se je oglasil komisar in pogledal Jerneju v oči. Njegov obraz je nekaj spreletelo, tako, kakor da je nanj za kratek hip legel dobrodušen, odobravajoč nasmeh, katerega pa je takoj zatajil, kot bi ga pregnala misel, da je zdaj to neprimerno, čudno in že kar nespodobno.

Operativni oficir pa se je skoraj sunkoma dvignil izza mize, se s trdnimi, a zatajevano razburjenje izdajajočimi koraki sprehodil do vrat in nazaj do srede izbe, kjer je obstal.

»Jaz... jaz pa sem proti, tovariša!« je suho dejal komandantu in komisarju. »V težki, nadvse kritični situaciji smo. Bataljon je tako rekoč razbit, ranjencev... no, sami veste, koliko! S štabom brigade že dva dni pretrgana zveza, sovražnikov pritisk vedno ostrejši in ni še pol ure tega, kar je ranjenec očital prav tistemu obveščevalcu, ki ga zdaj pošiljate na takšno odgovorno pot, da je... da je poslal v smrt do zadnjega moža patroljo, ki naj bi nam omogočila proboj.« Kri mu je plahnela z lic, da je bleдел, in roka se mu je zganila, kakor da mu preti nevarnost in bo zdaj zdaj segel za pas po revolver. »Nočem... nikomur nočem delati krivice. Toda tu ne gre za osebe, marveč...« Spet je premolknil in s suhim grlom s težavo dopolnil: »...marveč za konkreten očitek izdaje nekomu tu sredi nas. Upam, da se razumemo. Stvar je treba razčistiti! Dokler pa ni razčiščena — tako ali tako — tovariš obveščevalec žal ne more vršiti svojih dosedanjih dolžnosti... še manj pa, da bi zapuščal edinico. Kaj takšnega bi bilo nedopustno. Zato vztrajam na tem, da nemudoma uvedemo preiskavo, katera...«

»Meni se zdi to docela nepotrebno, tovariš kapetan,« ga je mirno prekinil komandant. »Do zdaj mi še niso nikoli očitali, da sem se v čem prenačlil.«

Komisar je pomislil in se v sebi nekoliko nasmehnil: to je komandant povedal prav tako, kot bi dejal — v tem bataljonu poveljujem jaz in nihče drugi! Nasmeh v njem pa je takoj ugasnil, kajti to ni bilo dobro, ni in ni bilo dobro... Bilo je podobno začetku spora med bataljonskim štabom in med človekom, ki je pripadal nadrejeni komandi. In tega ne sme biti. Temu se je treba ogniti, saj je to krhanje reda, discipline, notranje trdnosti, ki jim je bolj potrebna kakor orožje. Komandanta je poznal. Vedel je, da operativnemu oficirju ni do kraja naklonjen: zanj je na koncu koncev predstavljal le papirnatega vojaka, manevrskega kadeta, čeprav tega morda ne bi priznal niti njemu in bi govoril le o tistem drugem, kar je končno tudi resnično živelo v njem, da je namreč vesel bivšega oficirja v partizanskih vrstah, da ga je po svoje, do neke mere in v neki obliki spoštoval ali vsaj cenil njegovo odločitev za težko pot upora, čeprav so njegovi nekdanji generali in učitelji ubirali druga pota... Toda to so stvari, ki jih je treba izglediti, postaviti na pravo mesto, dokler pa so še takšne, kakršne so, in čas še ni opravil svojega, mora vsaj on, komisar, prepričati, da se ne izrode in brez potrebe ter vzroka ne zaostre. Treba je nekaj ukreniti. Mučno postaja. To ni dobro. Ni in ni! Le zakaj se tale ka-

petan vtika v notranje zadeve bataljona, kot bi diktiral akte v kakšnem zapuščenem garnizonu ali izrekal ukore rekrutom! Kaj se, neroda, res še ni ničesar naučil, odkar je v hosti? Res ne ve, da bere levite človeku, ki je do kraja zvest stvari, za katero se bori, in da človek kot je bataljonski komandant prav gotovo ne bo storil česarkoli, kar bi bilo tej stvari v škodo, ker je to zanj nujnost, tako rekoč nagon. Če se je odločil, da pošlje Jerneja v dolino, mora imeti za to vzrok, sto in stokrat pretehtan vzrok... Od sile vestni kapetan iz brigade pa mu zdrdra kar celo predavanje, kot da je na vojaški uri, kjer govori odišavljenim, komaj pečenim kraljevim podporočnikom o tem, kako se nosi sablja... Preneumno je to!

Zagledal je Jerneja, ki je še vedno z dvignjeno roko, kot da je okamenel, ko je segel po brzostrelko, stal ob steni. Nemo, z očmi mu je velel, naj sede.

Jernej je razumel in ubogal. Sedel je na klopi ob peči in s prekrížanimi rokami na prsih obmiroval.

Komisarja se je polaščala naraščajoča nevolja. Toda pokazati je ne sme, samo tega ne! Vendar — skrajni čas je, da poseže vmes!

»Zase sem prepričan, da je to edini izhod, kot je odločil komandant,« je dejal. »Vem, da je stvar premislil. Prav pa je, da tudi tovariš pove svoje mnenje, čeprav, hm, čeprav se mi zdi, da je vsega kriv najbrž le nesporazum...«

Kapetan se je spet sprehodil po izbi. Ni razumel komisarjevega namiga. Nasprotno:

»O nesporazumu ne more biti govora, tovariš komisar!« je vzkliknil. »Vsi smo slišali, kaj je izjavil ranjenec. Naj ga zaslišimo še enkrat? Res, ni potrebno, saj je dovolj jasno, da je bataljonskega obveščevalca obtožil — ne bom rekel baš izdaje, a nedvomno krivde za pogin patrolje.«

»S čim pa?«

Kapetan se je sunkoma ustavil sredi koraka in skoraj osuplo pogledal komisarja:

»Menda ne boš trdil, da to ni obtožba, če nekdo reče — Ti si nas poslal tja! Prav tam, kjer si nam naročil, naj postavimoasedo, so nas čakali Nemci.«

»To še ni obtožba.«

»Kaj pa?«

»Dejstva.«

»No, torej!«

»... ki pa še niso obtožba. Res je namreč, da je tja poslal patroljo Jernej. Zakaj? Ker smo mu mi tukaj v štabu, se pravi komandant, jaz

in tudi ti, naročili; pojdi, izberi deset fantov in takoj odpošlji patroljo!... Jernej je to storil. To je vse.«

»Pa zaseda, nemška zaseda, ki čaka na naš oddelek točno na mestu, katerega je naročil zasesti naši patrolji?«

»To je vendar od vsega najbolj preprosto! Tisti kraj je enak i za Nemce i za nas... Ima toliko in toliko mest, s katerih ga je mogoče braniti. Eno od teh mest je najboljše. Jernej kraj pozna. Zato je svetoval tisto mesto. Nemci, ki niso vojaki od včeraj, so izbrali prav istega. Ne?«

»In zakaj?«

»Rekel sem že — ker so vojaki.«

»Hotel sem reči — zakaj so sploh postavili zasedo?«

»Hm, zato vendar, da bi sprejeli našo patroljo ali morda cel bataljon.«

»Kako pa so vedeli, da naj nas čakajo tam?«

»Tega ne vem. Vedeli pa bomo morda zjutraj... ko se vrne Jernej.«
Kapetan je postal jedek.

»Takšna logika morda zadovoljuje bataljonski štab, mene pa ne. Tudi štaba brigade ne bo. Zahtevam, da o tem napišemo poročilo.«

V komisarju je pričelo vreti. Dragocene minute se izgubljajo, čas hiti, oni pa se igrajo slepe miši. Vrh tega naj še pišejo poročila! Zdaj, ko jih vsaka sekunda približuje od večera k noči in od noči k jutru, ko se utegne začeti spet ples z deset, dvajsetkratno premočjo. Toda — premagati se je treba! Če se bo obotavljal, se utegne v njegov pogovor z brigadnim oficirjem vmešati komandant. (Vidi ga, kako v njem že vse drhti od nestrpnosti in naraščajoče slabe volje.) In neprilike bodo še večje. Temu človeku pa, ki s takšno vztrajno trmo noče prav ničesar razumeti, je treba ugoditi. Saj, to je edina pot.

»Poročilo? O čem, pravzaprav?«

»O vsem, kar se je zgodilo od tistega trenutka dalje, ko smo sprejeli sklep, da se prebijemo iz obroča in se umaknemo na usodno mesto.«

»Vraga, kaj je obseden? Morda misli čisto resno začeti s to norijo...‘ je v sebi zaklel komisar, ko je videl, kako kapetan seda k mizi, vleče iz torbe beležnico in svinčnik.

»Pisal boš?« ga je vprašal z nezatajenim začudenjem.

»Seveda! Za zdaj sicer samo točke, najvažnejše. Jutri sestavim podrobnejše poročilo.«

Tisti ‚jutri‘ je v komisarju utrnil droben, žolčen smehljaj. ‚Jutri...‘

Komandantu je bilo videti, da bo vstal. Oditu je nameraval. Predsedalo mu je. Toda to bi bilo napak, močno napak. Vse bi pokvarilo.

Doseči je bilo treba znosnost in že tako do kraja nemogočega stanja ne zaostrevati, hudiča!

Komisarjev pogled je govoril: „Saj vidiš, kako tudi meni preseda. A zaupaj mi, da ravnam prav — in ostani!“

Komandant je obsedel. Skozi rahlo priprte veke je strmel nekam mimo ljudi v nevidno točko na nasprotni steni. Niti ganil se ni, ko je kapetan nadaljeval:

»Sklenili smo torej, da se umaknemo na mesto, ki ga je predlagal bataljonski obveščevalec. Je tako?«

»Tako.«

»Odposlali smo patroljo...«

»...in vzpostavili zvezo z vasjo.«

»To je važno. Morda bi ne bilo odveč, če zaslišimo tovarišico, ki je izvršila to nalogo.«

»Prav. Pokličem jo,« je komisar pritrdil na vso moč resno, vstal in odšel iz hiše.

Bilo je, kot da se je čas ustavil in da jim tihota zveni v ušesih. Nihče se ni niti ganil, dokler se ni vrnil komisar in z njim mlado, črnolaso dekle, oblečeno v prekrojeno nemško uniformo; rokavov in ram so se držale senene bilke. Njene oči so bile dremave. Komisar jo je bil zbudil iz spanja.

»Sedi, Maruša!«

Sedla je k peči, še vsa dremotna, z rahlo gubajočim se čelom, češ, kaj hočejo od nje.

»Ti si bila včeraj v dolini, kajne, tovarišica?«

»Mhm.«

»Kdo te je poslal?«

Dekle je začudeno pogledalo brigadnega oficirja in potlej po vrsti še one tri: kaj le to sprašujejo?

»Tovariš komandant in Jernej... tovariš obveščevalec,« je takoj popravila, vedno bolj začudena nad vprašanji in vzdušjem, katerega napetost je še večal drseči svinčnik tistega oficirja iz štaba brigade, ki si je menda zapisoval vsako besedo njenega odgovora. Le kaj je?

»Tvoja naloga je bila, vzpostaviti zvezo z vasjo?«

»Da, seveda!«

Čemu jo to vprašuje, saj je bil vendar sam zraven, ko so ji naročili, kaj naj stori.

Kapetanov svinčnik se je ustavil; pogled je dvignil k dekletu:

»Dobila si torej nalogo, da se oblečeš v žensko obleko, greš v vas, k ženi bataljonskega obveščevalca in ji naročiš, naj napreže sani in pripelje hrano na... Kako se že imenuje tisti kraj?«

»Na pristavo,« je reklo dekle.

Kapetan je naglo zapisal.

»Da, na pristavo. To je bila tvoja naloga, ki sta ti jo dala tovariš komandant in bataljonski obveščevalec. Da?«

»Saj vendar veste! Kaj pa je pravzaprav?«

Kapetan je preslišal njeno vprašanje in zastavil svoje:

»Da bi ti žena bataljonskega obveščevalca zaupala, je bilo dogovorjeno znamenje, po katerem bo spoznala, da te pošilja njen mož, ne?«

»Jernej... Torej, tovariš obveščevalec mi je dal s seboj svoj poročni prstan in rekel: ‚Ko ji ga pokažeš, bo vedela, da te jaz pošiljam.‘ Tako je tudi bilo.«

Kapetanova roka je spet s svinčnikom zdrsula po papirju. Dekleta pa se je vedno bolj lotevalo tesnobno začudenje nad vsem tem, zanjo nenavadnim početjem. Kaj se je vendar zgodilo in kaj ima ona pri tem, kar je morda narobe?...

»Kakšen je bil prstan?« je spet vprašal brigadni oficir, ne da bi dvignil oči od beležnice pred seboj.«

»I, tistile, ki ga ima na roki!«

»Menim — po čem ga je mogla žena spoznati?«

»Na notranji strani ima vrezano ‚Magda‘; in datum poroke...«

»Ti je tovariš obveščevalec še kaj drugega naročil za ženo, ali samo to, kar smo ti naročili tukaj, v štabu?«

»Ne, nič drugega.«

»Spominjam se, da te je tovariš obveščevalec nekaj časa spremljal, ko si šla odtod...«

»Res,« se je spomnilo dekle, »kos poti je šel z menoj.«

Kapetan jo je ostro pogledal:

»Ti je morda takrat dal za ženo še kaj drugega kakor prstan?« Dekletu se je videlo, da bistri še vedno dremave misli.

»Je,« je reklo čez čas. »Pismo mi je dal zanjo.«

Komandant in komisar sta hkrati trznila z glavama. Njuna pogleda sta se srečala.

V kapetanovih očeh pa je zasijalo zmagoslavje: »No, ali sem na pravi poti ali ne?«...

»Pismo?« je vprašal zategnjeno, s poudarkom.

»Da, pismo.«

»Dala si ga njegovi ženi?«

»Ne.«

Iskra zmagoslavja v oficirjevem pogledu je izgubljala lesk.

»Zakaj ne?«

»Ker sem ga raztrgala, še preden sem prišla do tja.«

»Zakaj?«

»Ko mi je tovariš obveščevalec dal pismo, mi je rekel: ‚Če se ti posreči, da prideš srečno v vas, daj tole moji ženi. Nič takšnega ni. Saj razumeš, Maruška, skoraj poldrugo leto se že nisva videla z ženo... Če pa boš videla, da ni varno pisma nositi s seboj zaradi nemških patrolj, ga odpri in preberi; pa ji povej, kaj sem ji želel sporočiti!‘... No, tako mi je naročil, preden se je vrnil v štab.« Dekle je umolknilo, kot bi se ji hotelo zazdehati, in trudno sklenilo roke v naročju. »A ker je bila cesta polna policije in vojakov, se mi res ni zdelo varno pisma nositi pri sebi.«

»Odprla si ga?«

»Da.«

»In prebrala?«

»Sem.«

»Kaj je bilo v pismu?«

»Oh, nič takšnega! Saj vendar veste, kako mož piše ženi... Posebno, če je tako dolgo ni videl!«

»Le povej!«

»No, pisal je... tovariš Jernej je pisal ženi, da... da jo ima močno rad in da se mu vsak dan bolj toži po njej...«

»Kaj še?«

Dekle se je obotavljalo; nekaj se je upiralo njeni ženski nravi, da bi tu, pred možmi, pripovedovala reči, ki jih je mož namenil le svoji ženi.

Kapetan pa ni popustil.

»No, kaj še?«

»...in da... bosta morala imeti otroka, če on preživi to vojno in se vrne...«

»Drugega nič? Dobro pomisli!«

Na dekletovem čelu so se spet nabrale drobne gubice, ki so pričale o razglabljanju in nevolji.

»Pač!«

»No, kaj? Govori vendar!«

»Ne spominjam se vsake besede...«

»Pa vsaj približno!«

»No, tovariš Jernej je pač pisal ženi, kar je že tako meni naročil... Naj za gotovo pripelje živež na kraj, ki ji ga bom povedala, in naj za nič na svetu tega nikomur ne zaupa... ker bi lahko z eno samo neprevidno besedo spravila v nesrečo njega in vse njegove prijatelje... Se pravi — naš bataljon, saj razumeš!«

»To je vse, kar je bilo v pismu?«

»Vse ... No, in pozdravi, seveda.«

Iskra zmagoslavja v kapetanovih očeh je ugasnila in se vžgala v komandantovem in komisarjevem pogledu.

Jernej je še vedno, z rokami, prekrižanimi na prsih, sedel na klopi za pečjo. Ničesar ni bilo mogoče razbrati z njegovega obraza.

Kapetan se je zagledal v popisane liste pred seboj in jel rahlo, enakomerno udarjati s svinčnikom po mizi.

»Je že vse v redu, Maruša,« je rekel komisar. »Pojdi in nspi se!«
Dekle je vstalo, dvignilo pest k sencem v pozdrav in odšlo.

Tedaj je komandant vstal, se pretegnil in s kar se dá malomarnim glasom del:

»Ko smo že pri pisanju, tovariš kapetan... Bi ne bilo pametno, če bi v poročilo napisali še to, da smo izgubljali dragocen čas s tem, da smo brez potrebe budili iz spanja do smrti utrujena dekleta?... Morda v štabu brigade prav to sporočilo najteže pričakujejo...«

„Preklete, ni mu dalo miru, fantu!“ je zarobantilo v komisarju. „Ne mogel bi menda zaspati, če bi ne iztresel, kar sem s tolikim potrpljenjem hotel preprečiti... Sicer pa — saj se je še kar dobro izteklo!“

»Jernej, mislim, da ti ne ostaja več kaj dosti časa. Mi bomo pred svitom odrinili v gozd; tja, kjer smo včeraj počivali. Tam nas najdeš.«

»Mi moreš odstopiti nekaj nabojev?« je pogledal Jernej po svojem orožju. »Za vsak slučaj... Moji šaržerji so že skoraj prazni.«

»Koliko? Dvajset ti zadostuje?«

»Vsaj trideset, če moreš.«

»Jaz ti jih dam dvajset; deset jih bo žrtvoval tovariš komandant...«

»Kajpak!« je rekel komandant. »Na! Čeprav bo bolje, ako jih ne boš potreboval. A za vsak slučaj...«

Ko je napolnil šaržer in zadel brzostrelko na ramo, je z zadržanim dvigom pesti k sencem pozdravil tako, kakor malo prej dekle, in jih pustil same.

Na pragu hiše je še kratek čas postal, globoko vdihnil mrzli zrak, da ga je zaskelilo v nosnicah, in se ozrl po zvezdnatem nebu, ki je z jasnino obetalo še hujšo zimo.

»Dobro stiska, kaj? ...« ga je ogovoril stražar in se še tesneje zavil v dolgi koc, s katerim je bil okomatan, in bil s čevljem ob čevlji, da bi pregnal iz nog boleče zanohtavanje.

Jernej mu je nemo pritrtil, visoko zavihal ovratnik bluze in odšel v noč.

Sneg je cvileče škripal pod njegovimi koraki.

(Nadaljevanje sledi.)